

Вплив якості освіти та медичного обслуговування на міграцію сільського населення України

Встановлено, що внаслідок поганого забезпечення жителів сільських територій України освітніми та медичними послугами спричиненими небажанням випускників вузів, таких спеціальностей як медики та педагоги, працювати у сільській місцевості. Це негативно відображається на якості людського капіталу, сприяє міграції та знижує конкурентоспроможність сільських територій. Запропоновано задля вирішення даної проблеми, законодавчо запровадити контракти між вступником, який претендує навчатись за державним замовленням і вузом, у якому має бути прописане зобов'язання відпрацювання певного терміну за розподілом на місце роботи. Показана необхідність встановлення контролю за якістю викладання у школах, шляхом оприлюднення рейтингових списків викладачів, згідно із результатами ЗНО знань їх учнів. Зазначена необхідність уніфікації шкільних програм та підручників і їх узгодження з програмами вступу до вищих навчальних закладів. Вказана можливість поліпшення якості навчання у сільській місцевості шляхом використання Інтернету та використаних під час останніх парламентських виборів веб-камер.

Ключові слова: сільські території, освіта, медичне обслуговування, економічний розвиток, міграція, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Для гармонійного розвитку держави необхідно максимально можливо нівелювати диспропорції в усіх сферах життя людей, не залежно від місця проживання. Однією з головних проблем на рівні регіонів залишається розвиток сільських територій, і зокрема, забезпечення села якісною освітою та кваліфікованими кадрами, що вкрай негативно відображається на конкурентоспроможності території, можливості громадян розкрити свій потенціал, а також порушує їх конституційні права (право на освіту, медичне обслуговування тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Різноманітним проблемам села присвячено багато праць українських вчених, серед яких слід назвати В. Борщевського [1], Ю. Губені

[2], М. Маліка [3], О. Могильного [4], П. Музику [5], О. Павлова [6], П. Саблука [7], Г. Черевка [8] та багатьох інших.

Формулювання *мети* статті (постановка завдання). При цьому механізм вирішення проблеми забезпечення села якісною освітою та медичним забезпеченням залишився недостатньо розробленим, що і обумовило мету статті.

У процесі написання даної статті були використані матеріали офіційної статистики України, дослідження вчених, які працюють над вирішенням проблеми соціально-економічного розвитку сільських територій України, матеріали періодичних видань. Методика дослідження включає стандартний набір методів наукового дослідження, зокрема монографічний, абстрактно-логічний та історичний.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині спостерігається стійкий занепад сільських територій України, який проявляється у зменшенні природного приросту сільського населення, деградації соціальної інфраструктури, масовій трудовій міграції селян тощо. Про недостатню увагу до потреб села свідчить той факт, що окремі життєво важливі аспекти навіть не обліковуються статистично, наприклад, ринки праці, об'єкти побутового обслуговування, медичні установи та багато іншого.

Одним з чинників, який погіршує ситуацію є відсутність кваліфікованих кадрів, які б працювали у сільській місцевості. Особливе занепокоєння викликає той факт, що молоді спеціалісти таких важливих спеціальностей, як медики та педагоги, за жодних обставин не хочуть працювати на селі.

Неодноразово актуалізована пропозиція щодо необхідності відпрацювання випускниками медичних та педагогічних вишів, які навчалися за державні кошти, певної кількості років у сільській місцевості або у загальноосвітніх школах зустрічає гарячі протести у багатьох суспільних групах. При цьому, небажання випускників та їхніх батьків підтримується представниками політичних партій та громадських організацій, котрі з одного боку ратують за покращення умов життя сільських мешканців і необхідність надання їм усіх гарантованих Конституцією України прав, а з іншого виступають з гострою критикою таких ініціатив, оскільки, на їх думку, це завдасть непоправної шкоди правам студентів (що ж до прав мешканців села, то вони постійно ігноруються) [9]. Виходячи з великої кількості існуючих в Україні приватних вузів різного спрямування, а також можливостей комерційного навчання практично за усіма спеціальностями, на які

є державний набір, зазначені категорії батьків та студентів можуть задовольнити свої права шляхом вибору вузу та спеціальності, де обиратимуть роботу після завершення навчання самостійно.

Ще не зрозумілішою є ситуація, за якої випускники сільських шкіл отримують від держави пільги при вступі на навчання до вищих навчальних закладів, після завершення котрих, протестують проти повернення для роботи у сільську місцевість. Особливо це стосується тих, хто отримав скерування на навчання від органів місцевого самоврядування (практика запроваджена останніми роками).

Щодо скерування від органів місцевого самоврядування, то необхідно посилити контроль за тим, на які саме спеціальності таке скерування надається. Наприклад, якщо у селі, з якого походить абітурієнт, є повністю укомплектована медичними працівниками амбулаторія, то у скеруванні має бути зазначено, де саме планується працевлаштовувати випускника (у межах територіальної компетенції органу місцевого самоврядування), мають бути також вказані передбачувані причини появи місця праці, до таких причин належить, наприклад, вихід на пенсію особи, яка на момент закінчення студентом вишу досягне пенсійного віку.

Окрім того слід скасувати пільговий вступ випускникам сільських шкіл на спеціальності, які у сільській місцевості не є гостро необхідними. Аргументування талановитістю є непереколивим, оскільки талановитість передбачає високі показники у навчанні, зовнішньому незалежному оцінюванні та участь у олімпіадах, на яких, за умови високого рівня знань та обдарованості талановиті учні шкіл займають призові місця, тобто матиме місце наявність усього комплексу чинників, котрі надають вступникові преференції при вступі до вишу на рівні з іншими обдарованими особами, що претендують навчатись за державним замовленням.

Проблема навчання осіб з обмеженими можливостями, які проживають у сільській місцевості України, є особливо складною, хоча в усіх цивілізованих країнах світу вже розроблені спеціальні механізми і вона успішно вирішується, наприклад, шляхом запровадження Інтернет-навчання [10, с. 373]. Є великі напрацювання і щодо організації медичного обслуговування мешканців села в Європейському Союзі [11; 12]. Найкращий досвід у цій сфері доцільно було б використати і в Україні.

Усе частішими є випадки, коли фірми та організації скеровують на навчання до вузів учнів шкіл, які проявили неординарні здібності, і оплачують їм навчання. У даній ситуації у випускника не виникає питання, чи повинен він відпрацювати у зазначеній фірмі-платнику, навіть не

висувається вимога щодо надання житла, як це відбувається у випадку при скеруванні на роботу. Але, якщо замовником навчання і платником його вартості виступає держава, виникають різні непорозуміння і розмови про права людини, які начебто порушуються. Тому, у випадку навчання за державні кошти, отриманні пільг при вступі, не залежно від характеру даних пільг: цільове замовлення спеціаліста, низький прохідний бал тощо, випускника вищого навчального закладу, спеціальність якого є потрібною у сільській місцевості України, необхідно зобов'язати відпрацювати за розподілом не менше п'яти років.

У Житомирському державному університеті ім. І. Франка, студент, який вступає до цього вищого навчального закладу на державну форму навчання, підписує угоду про те, що після закінчення навчального закладу зобов'язується три роки відпрацювати за державним направленням. Умовами договору також обумовлено, що в разі невідпрацювання випускник має повернути кошти, витрачені на його навчання [13].

Однак, на жаль, така практика є поодинокую і її механізм не прописаний у чинному законодавстві України. Тому, у такій конфліктній ситуації доцільно було б законодавчо затвердити необхідність укладення контракту між особою, яка претендує на навчання за державним замовленням і державою. У даному контракті слід прописати права та обов'язки сторін, одним з яких є відпрацювання за розподілом.

Необхідно створювати і державний резерв молодих спеціалістів, що означає можливість вступу до вишу за державним замовленням на спеціальності, які є потрібними для села для осіб, котрі наперед погоджуються працювати у сільській місцевості без точного встановлення населеного пункту та місця праці. Такий резерв дасть змогу, у випадку, якщо студент, який мав бути скерований на роботу на певне місце, не зміг до неї приступити з об'єктивних причин (народження дитини, хвороба, смерть тощо). При цьому, якщо причина, котра викликала неможливість приступити до роботи є такою, що з часом усувається, як от хвороба, особа зобов'язана відпрацювати встановлений угодою термін за державною потребою, однак у даному випадку місце праці вже буде іншим.

Слід також ввести порядок, за якого диплом вважатиметься дійсним лише у випадку відпрацювання необхідного терміну за спеціальністю. Наприклад, у ситуації, коли один з батьків оформив собі відпустку по догляду за дитиною і протягом п'яти років не приступив до роботи, зобов'язати таку особу пройти повторний (скорочений) курс навчання,

сплачуючи за нього за власні кошти або скласти іспити на професійну придатність, після чого відпрацювати згідно із державною потребою.

Інша справа, що держава повинна забезпечити випускникам вишів – працівникам села можливості для роботи: забезпечити житлом та належними умовами праці. Наприклад, скерування на роботу у сільську місцевість медичного працівника означає обов'язкову наявність відповідно облаштованого робочого місця, яке передбачає не лише наявність кабінету, де можна приймати хворих, але і укомплектованої амбулаторії, де можна приймати аналізи, ставити діагнози та приймати рішення щодо необхідності лікування у спеціалізованій лікарні. Аналогічно у ситуації із педагогічними працівниками, ветеринарними лікарями, агрономами та іншими.

Відсутність можливості забезпечити дітям початкову та середню освіту належного рівня підсилена відсутністю якісного медичного обслуговування спонукає жителів села виїжджати для проживання, як правило у міста, що суттєво знижує якість людського капіталу села, а це у свою чергу знижує конкурентоспроможність територій. Така тенденція викликає поступове знелюднення сіл.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Вирішити проблему освіти та медичного обслуговування (із залученням порівняно невеликих коштів) можна шляхом виконання наступних заходів:

1. Після парламентських виборів 2012 р. залишилась велика кількість веб-камер, їх також слід задіяти для навчання сільської молоді, а також осіб із спеціальними потребами, котрі у такий спосіб відвідували б шкільні уроки і не відчували б себе неповноцінними. До наступних виборів дана техніка морально та фізично застаріє і стане непридатною, тож використання її на добру справу по-перше, не вимагатиме вкладення великих коштів, а по-друге, дасть селянам відчуття, що держава про них дбає.

2. Необхідно уніфікувати шкільні підручники для усіх загальноосвітніх навчальних закладів. Програма вступу до вищих навчальних закладів (у разі можливості складання іспитів) також має бути єдиною для усіх вузів одного профілю. Приватні школи можуть здійснювати навчання за власними програмами та методиками лише за умови виконання обов'язкової загальнодержавної програми і у формі факультативних занять.

3. Має бути і відповідний контроль за якістю викладання у школах. Так викладачі, учні яких отримували під час навчання у школі відмінні

оцінки, а на незалежному тестуванні масово виявляють відсутність знань, повинні нести громадську відповідальність за свою роботу. На першому етапі можна створити стенди у школах, на яких оприлюднювати результати якості роботи вчителів у формі порівняння оцінок отриманих у школі з оцінками незалежного тестування. Другим етапом має стати оприлюднення на веб-сайті Міністерства освіти і науки України рейтингових списків викладачів. Така практика допоможе, серед іншого, справедливо відбирати вчителів, які заслуговують підвищення категорії та заохочення від органів влади та місцевого самоврядування.

4. Проблема забезпечення не лише шкільними підручниками, але і доступності бібліотек можна вирішити шляхом комп'ютеризації та надання можливостей доступу до мереж Інтернет. Для сіл, особливо віддалених, у т. ч. гірських, оптимальним вирішенням став би безпроводний доступу до Інтернету за технологією Wi-Fi. На сьогодні існує проблема з коштами, однак до 2012 р. існувала велика проблема і з проїздом до шкіль, яка успішно вирішена за рахунок державної програми «Шкільний автобус». Тому наступною програмою для покращення якості навчання сільської молоді мала би стати програма «Інтернет для усіх», у межах якої необхідно забезпечити безкоштовний безперервний доступ мешканців сіл до електронних бібліотечних фондів.

5. Перспективною подальшого дослідження є пошук шляхів вирішення проблеми зайнятості на сільських територіях України.

Список використаних джерел

1. Борщевський В. Розвиток сільських територій в контексті реалізації євроінтеграційної політики України / В. Борщевський, Х. Пritула // Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: сб. науч. тр. – Донецк : ДонНУ, 2013. – Т. 1. – С. 56–60.
2. Губені Ю. Е. Теоретичні засади аграрної політики постсоціалістичного типу / Ю. Е. Губені // Трансформація сільського господарства та села: ювілейний збірник наукових статей / заг. ред. Ю. Е. Губені. – Львів : ЛНАУ, 2010. – 416 с. – С. 12–27.
3. Малік М. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізм : монографія / М. Й. Малік, О. А. Нужна. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 270 с.
4. Могильний О. Державна політика у розвитку сільських територій / О. Могильний // Економіка АПК. – 2010. – № 10. – С. 125–131.
5. Музика П. М. Інноваційне підприємництво в аграрному виробництві України : монографія / П. М. Музика. – Львів : ПП «Кварт», 2005. – 306 с.

6. Павлов О. І. Сільські території України: функціонально-управлінська модель : монографія / О. І. Павлов. – Одеса : Астропринт, 2009. – 344 с.
7. Глобалізація і продовольство : монографія / П. Т. Саблук, О. Г. Білорус, В. І. Власов ; Ін-т світової економіки і міжнародних відносин НАН України; Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки». – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 632 с.
8. Черевко Г. В. Особливості сучасного етапу формування матеріально-технічної бази сільського господарства в Україні / Г. В. Черевко // Організаційно-економічні проблеми розвитку сільського господарства та сільських територій : зб. наук. ст., ювіл. видання / за ред. Ю. Губені, С. Матковського. – Львів : Вид-во НВФ ТЗОВ «Українські технології», 2012. – 468 с. –С. 55–60.
9. Лебедь М. Випускники можуть ігнорувати примусове працевлаштування / М. Лебедь // Фондація Регіональних Ініціатив. – Режим доступу : http://fri.com.ua/2010/05/2278_6/#more-4546.
10. Рейман К. Діяльність органів місцевого самоврядування у сфері соціальної та професійної інтеграції людей з обмеженими можливостями / К. Рейман // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Актуальні проблеми регіонального розвитку : [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень ; редкол.: В. С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2012. – Вип. 6 (98). – С. 372–381.
11. Bezpieczeństwo i higiena pracy w rolnictwie – przegląd dorobku i rekomendacje dla polityki w tym zakresie / Instytut Medycyny Wsi; Departament Doradztwa, Oświaty Rolniczej i Nauki MRiRW [Text].– Warszawa: [b.w.], 2008.–225 s.
12. Zagórski J. System profilaktycznej opieki zdrowotnej nad rolnikami w badaniach pilotażowych / J. Zagórski, J. Jastrzębska // Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia [Text].– 2001. – 2(10). – s.16-35.
13. Випускники, які навчалися за держзамовленням мають відпрацювати за розподілом, – коментар фахівців. – Режим доступу : <http://osvita.ua/vnz/news/20590>.

Кулиш І.М. Влияние качества образования и медицинского обслуживанием на миграцию сельского населения Украины.

Установлено, что вследствие плохого обеспечения жителей сельских территорий Украины образовательными и медицинскими услугами, что происходит из-за нежелания выпускников вузов, таких специальностей как медики и педагоги, работать в сельской местности. Это негативно отражается на качестве человеческого капитала, способствует миграции и снижает конкурентоспособность сельских территорий. Предложено, для решения данной проблемы, законодательно ввести контракты между поступающим, претендующим учиться по государственному заказу и вузом, в котором должно быть прописано обязательство отработки определенного срока по распределению. Показана необходимость контроля качества преподавания в школах, путем публикации рейтинговых списков преподавателей, по результатам ВНО знаний их учеников. Отмечена

необходимость унификации школьных программ и учебников и их согласование с программами вступления в высшие учебные заведения. Указанная возможность улучшения качества обучения в сельской местности путем использования Интернета и, использованных во время последних парламентских выборов, веб-камер.

Ключевые слова: сельские территории, образование, медицинское обслуживание, экономическое развитие, миграция, конкурентоспособность.

Kulish I.M. Influence of Quality of Education and Medical Service on Migration of Rural Population in Ukraine.

It is set that because of the bad providing of habitants of rural territories of Ukraine by educational and medical services, that takes place from the unwillingness of graduating students of higher educational establishments (physicians and teachers) to work in in villages. It negatively affects quality of human capital, assists migration and reduces the competitiveness of rural territories. Is offered, for the solution of this problem, legislatively to enter contracts between the entrants, applying to study by the state order and higher education institution in which the obligation to fulfill a certain term on a workplace which will be defined by the state is registered. Need of quality control of teaching for schools, by the publication of rating lists of teachers, by results of external independent estimation of knowledge of their pupils is shown. Need of standardization of school programs and textbooks and their coordination with programs of the introduction in higher educational institutions. Specified possibility of improvement of quality of training in rural areas using the Internet and webcams, which remained from the last parliamentary elections.

Key words: rural territories, education, medical service, economic development, migration, competitiveness.